

גבולות היחידה: בראשית כ"א, ט'-כ"א

נושא היחידה: גירוש ישמעאל

מספר שיעורים: 1

כתבה: אביגיל באס

כללי:

ישמעאל מתנהג בצורה לא ראויה ליצחק (לדוגמה, לועג לו). שרה רואה שלא ראוי לגדל את יצחק עם ישמעאל, ומבקשת לגרש את ישמעאל. אברהם מצטער גם על מעשיו של ישמעאל וגם על גירושו, אבל ה' מצדיק את שרה. אברהם, למרות הקושי, מקשיב לדבר ה'.
 נזכיר את הבטחת הזרע "כי ביצחק יקרא לך זרע" ואת הבטחת ה' לאברהם ביחס לישמעאל: "וגם... לגוי אשימנו כי זרעך הוא".
 אברהם מנסה להקל על הגר וישמעאל, ולכן מצייד אותם בלחם ומים ומשלחם לדרכם.

הצלת ישמעאל – הגר הולכת למדבר, ומכיוון שהמים נגמרים, היא מניחה את ישמעאל, מתרחקת ממנו, ובוכה מרוב צער וחשש למותו. מלאך ה' מדבר איתה, ומציל את ישמעאל על ידי כך שפוקח את עיניה לראות באר מים.

פתיחה:

1. להעלות שאלה שמעוררת סקרנות: מה התכונות המתאימות להיות "יורש" של אברהם אבינו - הממשיך שלו?

להסביר מהו יורש: יורש הוא ממשיך הדרך – מי שממשיך את הדברים שאביו הקפיד עליהם. התלמידים עונים: אדם ישר, נאמן, חושב על טובת האחרים ודואג להם. אפשר להמחיש זאת בדרך חווייתית: להביא שלט "דרוש" (כמו מודעה בעיתון) ולתלות אותו על הלוח, והתלמידים צריכים להוסיף על השלט את התכונות הנדרשות ל"יורש" שמנסים לאתר. המורה כותב או מזמין תלמידים ללוח לכתוב על השלט במהלך הדיון.

דרוש!

יורש

תכונות מתאימות: *התלמידים/מורה יכתבו בעקבות הדיון*

דיון קצר בנושא- למה תכונות אלה חשובות ליורש של אברהם אבינו? מהן התכונות שמאפיינות את עם ישראל? כמו מי אנחנו היינו רוצים להיות ולהתנהג?
 רחמנים, גומלי חסדים, מאמינים בה' וכו'.
 לפני המעבר לקריאת הפסוקים, נודא שהרקע המשפחתי הנדרש להבנת הסיפור מסודר בראש של התלמידים:

אילו בנים יש כעת לאברהם? מי האימהות שלהם?

נאפיין את שני הבנים¹: יצחק וישמעאל.

נחשוב אם מתאים ששניהם יהיו הממשיכים של אברהם או שרק אחד מהם. לאורך השיעור נכתוב על הלוח מאפיינים של אברהם/ישמעאל/יצחק, לפי מה שאנו לומדים בפסוקים וגם מידע קודם. כך נוכל לראות מי מתאים להיות הממשיך של אברהם אבינו.

2. ידע כללי הנדרש להבנת היחידה: להתייחס למאפייני המדבר ולקשיים שמציבים החיים במדבר: אזור צחיח ויבש, אין בו הרבה מים והמשקעים בו מעטים. בתנאים כאלה, קשה מאוד לחיות, ומעט מינים של בעלי חיים וצמחים חיים בו (לכן גם קשה למצוא צל). בפרק ההמחשות תוכלו לראות תמונות שונות.

לימוד הפסוקים:

המורה יקריא את הפסוקים בקול, כדי שהתלמידים יקבלו ראייה רחבה של הסיפור. אם התלמידים מסוגלים, ניתן להקריא את הפסוקים בחלוקה לתפקידים: קריין/אברהם/שרה/מלאך וכו'.

ניתן לעשות זאת גם כסיכום ללימוד, כאשר התלמידים כבר שולטים יותר בתוכן הפסוקים.

פסוק ט'- נסביר את הביטוי "מִצְחָק" בדרך הקרובה לילדים: ישמעאל לועג ליצחק ומלגלג עליו.² מדוע ישמעאל לועג? על מה?

- על כך שכולם שמחים ביצחק, אבל הוא לא הבכור, אז ישמעאל חושב שהוא יהיה הממשיך של אברהם.

- הוא לועג להתנהגות הטובה של יצחק, ומנסה להטות אותו מהדרך הטובה. (זה גם מסביר את התגובה של שרה - זה לא רק שיצחק נעלב מההתייחסות של ישמעאל, אלא שישמעאל עלול להשפיע על החינוך שלו, וגם צריך להראות לישמעאל את מקומו.)

נשאל את התלמידים: מה תעשה אימא שרואה שפוגעים בילד שלה?

למה לשרה זה מאוד מפריע?

יצחק אמור להמשיך את אברהם ואת עם ישראל - "כי לא יִרְשׁ בֶּן-הָאִמָּה הַזֹּאת, עַם-בְּנֵי עַם-יִצְחָק", ואילו ישמעאל הוא בן של שפחה - ישמעאל נולד רק בזכות הוויתור של שרה שנתנה להגר להתחתן עם אברהם.

שרה גם לא רוצה שישמעאל ישפיע לרעה על יצחק.

פסוק י'- עניינים לשוניים: "אמה" - שפחה. נסביר שהגר היא בדרגה נמוכה מהגבירה-שרה.

"בְּנָה" - ה' השייכות.

¹ מתאים למיומנות 4 ביעדי המיומנויות בתנ"ך: אפיון הדמויות והכרת פועלן.

² רש"י: חוטא/יוצא לתרבות רעה וגם "מריב עם יצחק על הירושה" מפני שהוא הבכור. רמב"ן: "מלעיג על יצחק".

הבן שלה.

להפנות שאלה לילדים: איך אברהם מרגיש עכשיו כששנתו דורשת שיגרש בן אחר שלו? הרי שניהם בניו!

אפשר להזמין ילד לקדמת הכיתה ולתת לו מיקרופון (טוש מהווה תחליף זמין), ולהלביש עליו בגד מיוחד או גלימה. הוא ידבר בתור אברהם אבינו, וישתף ברגשות ובמחשבות שלו במצב זה. למשל: אני ממש לא יודע מה לעשות! שרה, אשתי האהובה, דורשת שאגרש את בני ישמעאל, אך אני אוהב אותו ורוצה לדאוג לו. ומצד שני, הוא פוגע בבני האהוב יצחק....

אברהם מצטער, אך שרה צודקת, וה' אומר לו לשמוע בקולה. הצער של אברהם: נשאל את התלמידים למה אברהם כל כך מצטער על התנהגותו של ישמעאל ועל הצורך לגרשו?

נתייחס להשקעה של ההורים בחינוך ילדיהם וכמה חשוב להם לרוות נחת מהם ולראותם מתנהגים בצורה חיובית בהתאם לחינוך שהם מקבלים. רואים דאגה ואהבה של אב לבן.

מכיוון שזו החלטה קשה עבור אברהם, נראה מה ה' אומר לו.

פסוק י"ב: ה' אומר לאברהם מה לעשות.

מה הוא אומר? נבקש מילד להקריא את הפסוק. "כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלַיךְ שָׂרָה, שְׁמַע בְּקוֹלָהּ: כִּי בִיצְחָק, יִקְרָא לָךְ זֶרַע".

ה' קובע שאברהם צריך לשמוע בקול שרה למרות הקושי שבגירוש בנו. "כי ביצחק יקרא לך זרע" - רק יצחק ימשיך את אברהם ואת עם ישראל! הדגשת חטאיו של ישמעאל והדגשת ההכרח לגרשו. שרה דואגת לממשיך של עם ישראל ולחינוכו הראוי.

פסוק י"ג: ישמעאל גם יזכה שיצא ממנו עם בזכות אביו אברהם: "וְגַם אֶת-בְּנֵי-הָאֵמָה, לְגוֹי אֲשִׁימוּנוּ כִּי זָרְעָךְ, הוּא"

גזי- עם

נפנה שאלה לתלמידים: קרה לכם מצב בו הייתם צריכים לעשות משהו שלא כל כך רציתם לעשות או ממש לא היה לכם חשק לעשות אותו עכשיו? איך התנהגתם במצב כזה? במצב כזה, בדרך כלל דוחים את הביצוע, מנסים להתחמק....

מה אברהם יעשה? ינסה להתחמק?

נבקש מתלמיד להקריא את פסוק י"ד בקול.

נשאל: מה ניתן ללמוד על אברהם מתוך המילים: "וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֹקֶר"?

הביטוי "וישכם" - קם מוקדם - לומדים על זריזותו של אברהם לקיים את מצוות ה' למרות הקושי שבגירוש בנו בכורו.

נזמין תלמיד לקדמת הכיתה וניתן לו פתק. על הפתק יהיה כתוב:

אתה יוצא עכשיו למסע ארוך במדבר. מה תיקח אתך לדרך?

צייר / כתוב על הלוח את רשימת הציוד.

הילד מצייר/כותב, ושאר הכיתה צריכה לגלות מה המשותף לכל הדברים ולמה זה קשור. או לחלופין- המורה מביא לכיתה כל מיני אביזרים- בקבוק מים, כובע ואוכל - ושואל למה הם מיועדים.

בהמשך לפתיחת השיעור, נתייחס לקושי שיש לאנשים בהתמודדות במדבר- מאפייני המדבר והקשיים שהם מציבים.

אברהם נותן להגר ולישמעאל "צידה לדרך" ודואג להם.

נביא המחשה או תמונה של "חמת מים", ונסביר מהו. נאד=שק עור למים, כמו מימייה גדולה.

נאד, או חמת מים. צילום יוחנן בן יעקב

תמונה זו מתוך מאגר התמונות של הרב דן בארי ו"אורות עציון".

נדגים על הגוף מהו **שכם**- הכתף. אפשר להציג מישהי שהולכת וסוחבת דברים על השכם. **"תתע"**- תעתה - הלכה בלי לדעת את הדרך.

אפשר להציג **זאת בכיתה**- הגר הולכת עם בנה, והם סוחבים איתם לחם וחמת מים ומתבלבלים בדרך.

פסוק ט"ו: "וַיִּכְלוּ הַמַּיִם" - כלו= נגמרו³.

פסוק ט"ז: הסבר הדימוי לישיבה מרחוק "כמטחוי קשת" - כמרחק יריית חץ מקשת. מנגד= ממול.

נעמיד/נושיב ילדים במרחק של יריית חץ, וגם נעמיד תלמיד מול חברו, ונדגים את משמעות הביטויים.

נדבר על הכאב של אימא, הרואה את בנה סובל והחשה חוסר אונים, כי היא רוצה בטובתו ודואגת לו. היא לא יכולה לראותו במצב זה.

(אפשר להציג זאת בכיתה.)

פסוקי י"ז-י"ט: "כי שמע אלוקים את קול הנער" - הבכי והזעקה/תפילה של ישמעאל וכן בכיה של הגר.

ה' שומע ורואה בצרתו של כל אדם, ושומע לישמעאל גם בזכות היותו הבן של אברהם. ניתן לשאול: מתי אנו פונים אל ה' בתפילה?

³ ניתן לקשר לאזכורים נוספים בספר בראשית: "ויכל אלוקים" "ויכולו השמים והארץ....".

נתייחס לכוחה של תפילה ופנייה לה' לבקשת עזרה וגם לכוחה תפילה של חולה על עצמו בנוסף למה שאחרים מתפללים עליו: "מכאן שיפה תפילת החולה ממתפילת אחרים עליו" (ב"ר נג, י"ד). נזכיר את חשיבות הכרת הטובה כשה' עוזר לנו ומציל אותנו.

"אל-תִּירָאִי" - אל תפחדו.⁴

כיצד ישמעאל ניצל ולא מת? "ויפקח אלוקים את עיניה" – ה' כיוון את הגר לראות את הבאר, ושם היא יכלה למצוא מים ולהשקות את בנה. נדגיש את ההשגחה של ה' – ה' עוזר לנו לראות דברים לטובתנו.

תמונה של באר

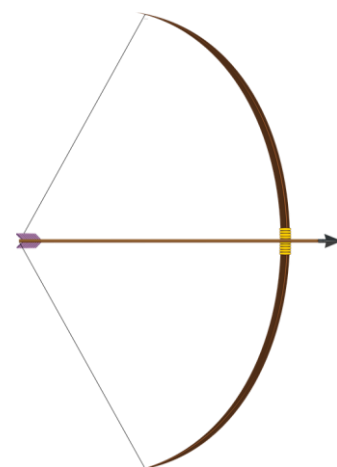

מתוך מאגר התמונות של הרב דן בארי ו"אורות עציץ".

פסוקים כ"א-כ"ב: תיאור מה שקרה לישמעאל בהמשך: "וְיְהִי רֵבָה קֶשֶׁת", מתחתן עם אישה ממצרים, גר במדבר פארן.

נביא המחשה של חץ וקשת אמיתיים או תמונה שלהם.

ו"אורות עציץ".

תמונת החץ והקשת מתוך מאגר תמונות חופשיות

<https://pixabay.com/en/arrow-bow-string-weapon-wood-153282>

מסרים והפנמה:

בחירת ממשך דרכו של אברהם- רק יצחק ימשיך את אברהם, ואנו- עם ישראל - ממשיכי דרך האבות, ודבקים במידותיהם הטובות.

ההשפעה של החברה על התנהגות היחיד- לטוב ולרע: בעקבות החשש של שרה מהשפעה שלילית על יצחק, ניתן לערוך דיון ברמת כיתה ב' בנוגע לחברה שהאדם נמצא בה וכיצד היא

⁴ כפי שהופיע בברית בין הבתרים: "אל-תִּירָא אֲבָרָם" (בראשית ט"ו, א').

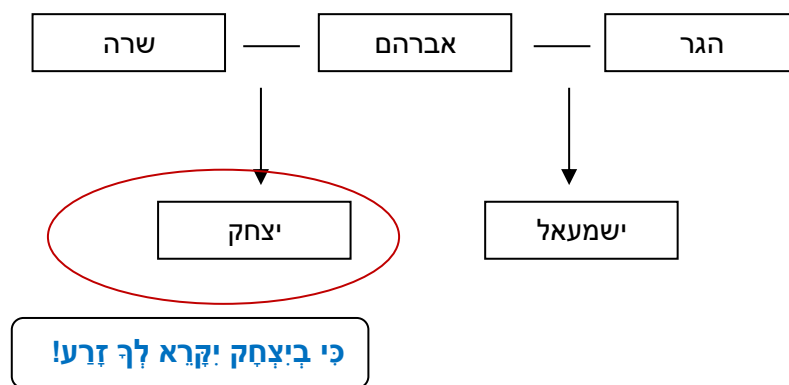
משפיעה עליו. ההורים דואגים לחינוך מתאים לילדיהם, ולכן הם גם חושבים לאיזה בית ספר לשלוח את הילד שלהם ובאיזו חברה הם רוצים שהוא יתרועע - השפעות חיוביות ושליליות של החברה על התנהגות ילד.

סיכום

למדנו היום על בחירת הקב"ה ביצחק כממשיך דרכו של אברהם. הכרנו בניסיון הקשה שהיה לאברהם לגרש את אשתו הגר ואת בנו ישמעאל, וראינו איך הוא עשה זאת בזריזות למרות הקושי, כי זה היה ציווי ה'. ראינו איך ה' דואג לכל אדם וכמה חשובה תפילה ופנייה לה' לעזרה. נשתדל כולנו להמשיך בדרכם הטובה של אברהם ובנו יצחק וללמוד ממידותיהם של אבותינו הקדושים ולהתנהג בצורה טובה וראויה. אנו עם סגולה, עם מיוחד וקדוש שפועל בדרך קדושה וערכית. נלמד גם לפנות לה' בתפילה ולהודות לו על חסדיו ורחמיו, שלהם אנו זוכים בכל שעה.

נצייר בשיתוף עם התלמידים, דיאגרמה על הלוח, ואחר כך נקיף את יצחק ונכתוב: "כי בַּיְצָחֵק יִקְרָא לְךָ זָרְעוֹ".

פעילות בעקבות הלמידה⁵:

כל ילד יכתוב במחברתו על אחד מהנושאים הבאים. המורה תחליט אם כל התלמידים יכתבו באותו נושא או האם לתת להם אפשרות בחירה וכמה נושאים להציג כאפשרויות: חוויה בה הוא הרגיש שהוריו דאגו לו, וכיצד עזרו לו. אירוע בו הוא הרגיש שהוא לומד התנהגות לא טובה מסביבתו, ובחר לנהוג אחרת או להתרחק. חוויה שהילד היה חולה או במצב לא נעים אחר, והתפלל על עצמו וביקש מה' שיעזור לו. חוויה שבה הילד הרגיש שה' עזר לו מאוד. חוויה שבה הילד היה צריך לעשות משהו שלא רצה לעשות, אך התגבר ועשה זאת בזריזות, כי ידע שזה הדבר הנכון שצריך לעשות.

⁵ מתאים למיומנות 10 ביעדי המיומנויות בתנ"ך: ביטוי אישי יצירתי.

הרחבות:

אם מתאים לרמת הכיתה: ה' שופט אדם לפי מעשיו בזמן הזה ולא לפי מה שה' יודע שיעשה בעתיד- רש"י: "'באשר הוא שם'- לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות".